

סיכום ריאיונות בנושא טומאה וטהרה

טומאת מת וטהרתו

כל הנוגע במת טמא שבעת ימים. המת מטמא במגע במשא ובאהל.¹ בדרך כלל טיפלו במת ארבעה יהודים (בן לא מטפל באביו).

אפי אטא (מס. 1) הזכיר שלכתחילה צדיף שנוכרים יטפלו במת כדי למצוא טומאה.

בגמר המגע עם המת הם טמאים שבעה ימים, לא נכנסים לביתם ולא נוגעים בכל דבר שהוא. שבעה ימים הם גרים מחוץ לכפר. בדר"כ בבקתה בודדת סמוך לנהר. ככלל, יהודי אתיופיה הקפידו לקבוע את מקומות מגוריהם בקרבת נהרות, כדי שיוכלו להיטהר בכל עת.

אנשי הכפר דואגים למזונם של הטמאים. מניחים בפניהם אוכל והם לוקחים מהאדמה (לא מעבירים מיד ליד). בבקתת הטמאים מצויים כלים מיוחדים לשימוש הטמאים. היום השביעי, הוא יום צום, שמוקדש כולו לפעולות של היטהרות. עם בוקר מסתפרים קצר נוטלים ציפורניים ויורדים לנהר. רוחצים היטב את כל גופם במי הנהר ומכבסים כל בגדיהם. במשך כל היום נמצאים בסביבת הנהר ומרבים ברחיצת הגוף, כיבוס הבגדים ובטבילות.

אקלה יאסו (מס. 4) סיפר שטובאים ככל אחד מימי השבוע, כולל כיבוס הצדיים. היו שהזכירו ארבעים טבילות ביום השביעי.

לפנות ערב באים אליהם, אל הנהר, שנים שלושה קסים. הנטהרים מביאים לקסים קרבן, בהמה או עוף, לפי היכולת הכלכלית. היו מקומות שפדו את הקרבן בכסף. הקסים מתפללים מברכים את הנטהרים. הקרבן או הכסף הם למעשה שכרם של הקסים, אולם בדרך כלל הפרישו מהם מתנות לעניים.

עם שקיעת החמה הטמאים נטהרו, וחוזרים לביתם. שם מצפה להם סעודה שהכינו להם קרוביהם, שהרי הם בצום מאור ראשון של היום השביעי.

קרובי משפחה של הנפטר אינם מסתפרים או מתגלחים שלושים יום. אם טפלו במת נטהרים ללא תספורת, בניגוד לטמא מת שאינו אבֵל, שמסתפר קצר ביום טהרתו.

כל הכלים שהיו באהל המת נטמאים, ויש להוציאם מיד מהאהל. כלי חרס ועץ נשברים או שניתנים לגויים. כלי ברזל, זכוכית או עץ חזק (כגון: כלים העשויים מגזע עץ) - נשטפים היטב ומושרים במים רותחים. לאחר היום השביעי ניתן לשוב ולהשתמש בהם.

בענין טהרת הכלים נדון בהרחבה בפרק שביעי.

נהגו באתיופיה להזות אפר פרה אדומה בימים שלישי ושביעי לטהרה.

קס אחד אמר שמיים רק ביום השביעי.

¹ ההגדרות של טומאת מגע, משא ואהל זהות בעיקרן להגדרות ההלכתיות המצויות בידנו למושגים אלו, אלא שהן חסרות את פרטי הפרטים ומצבי הביניים השונים שמפורטים בהרחבה במשנה ובתלמוד. כך למשל לא ידעו להשיב לי האם הנוגע בכלי שנגע בו טמא מת נטמא או לא?

לא בכל מקום היה מצוי אפר פרה אדומה ולכן נהגו להזות רק היכן שהיה.
ידוע שבמחוז סמיין ובמחוז קוארה, השתמשו עד לאחרונה באפר פרה אדומה לטהר טמא מת.

טומאת נידה וטהרה.

כל שראתה טיפת דם עוזבת מיד את ביתה לבית שנקרא "מרגם[קללה] גוגיון[בית]". בקתה זו עומדת כל ימות השנה לצרכי נידה, במקומות מסויימים שימשה אף את היולדות.
קרובות משפחה או חברותיה דואגות לה למזון. מניחים את האוכל בסמוך לבקתה מעבר לסימן אבנים על הקרקע והיא נוטלת מהקרקע. הנידות משתמשות בכלים מיוחדים שנמצאים במרגם גוגיון.

יחס העדה ליציאה זו טבעי, ואינו מלווה בתחושת בושה כל שהיא. אצל ילדה קטנה או יולדת נלוות אל היוצאת אישה נוספת לסיוע.

במשך שבעה ימים יושבת הנידה בבית זה בין אם ראתה טיפת דם ובין אם ראתה דמים מרובים. בהתחשב בעובדה שיהודי אתיופיה לא נשאו יותר מאישה אחת, הרי שבימים אלו התעכבו צרכי הבית בגלל העדרותה של האישה מהבית. באופן טבעי הופקד הטיפול במשק הבית בימים אלו בידי הבת הבוגרת.

בסוף היום השביעי לראייתה, בודקת האישה את עצמה היטב ומוודא שהיא נקיה לחלוטין מכל טיפת דם. אם מצאה שאינה נקיה לגמרי היא ממשיכה להמתין, ואינה מתחילה במעשה הטהרה עד שתהיה נקיה לגמרי.

כאמור, קטנה יוצאת לבית הנידות בליווי של מבוגרת (אם או אחות בוגרת), וזו מסייעת לה בבדיקת הדם.

לאחר שמצאה עצמה נקיה מכל דם, האישה צמה מבוקר היום השביעי והולכת לנהר. בדרך כלל ליווה אותה בעלה לנהר, כשהוא חמוש בנשק, מחשש חטיפה או מציצנות.

האישה שוהה באזור הנהר במשך כל היום השביעי. מנקה את כל גופה היטב, סורקת שיערה, גוזזת ציפורניה, ומכבסת את כל בגדיה במי הנהר. לאחר שכיבסה בגדיה היא טובלת אותם כדי לטהרם. רק לאחר הרחצה והכיבוס היא טובלת את כל גופה לטהרה. מרבים בטבילות במשך כל היום השביעי. נילו להליכת האישה לנהר שתיים או שלוש נשים שסייעו לה במלאכתה והסתכלו שכל גופה יהיה טבול במים.

לפנות ערב יוצאת האישה מהנהר והנשים שמלוות אותה, מכות אותה ארבעים מלקות קלות באגודת עשבים רכים. כל המרואיינים והמרואיינות הדגישו שהמכות אינם כואבות והן יותר דומות ללטיפות.

לאחר טקס המלקות שבה האישה לביתה שם ממתינה לה סעודה עם לחם מיוחד שמכינים לסעודה זו.

עם שקיעת החמה האישה טהורה.

טומאת יולדת וטהרתה

מרגע הלידה, טמאה היולדת ארבעים יום בלידת זכר ושמונים יום בלידת נקבה. כאמור בדין הנידה, היא יוצאת מביתה אל ה"יִאָרְס גודיו" [=בית היולדת] עם התינוק. קרובות משפחה נילוות אליה לסייע לה בטיפול בתינוק.

ביום השמיני ברית מילה. ברית המילה לא נחוגה ברוב עם, כיון שהיולדת עדיין נמצאת בתוך ימי טומאתה ואינה יכולה להשתתף בשמחה.

לאחר מלאת ארבעים יום בלידת זכר ושמונים יום בלידת נקבה מתקיים טקס הטהרה. היולדת צמה מהבוקר. היא יורדת לנהר בליווי חברותיה, רוחצת עצמה היטב במי הנהר, גוזרת שערותיה, נוטלת ציפורניה ומכבסת בגדיה. לאחר מכן מטהרת את בגדיה בטבילה וטובלת את עצמה - הכל כמו בטבילת נידה. במשך היום כולו נמצאת היולדת עם חברותיה בסביבות הנהר, ועוסקת בנקיון גופה וטהרתו.

**קס מקונן (אס. 6) סיפר שיוולדת זכר טובלת ארבעים פעם ויוולדת נקבה
אנשים פעם.**

גם התינוק או התינוקת מוטבלים בנהר ביום טהרת היולדת. עם שקיעת החמה מגיעים היולדת התינוק וחברותיה, לבית היולדת או לבית התפילה. שם מצפים להם שולחנות ערוכים כל טוב. הקס מברך אותה ואת התינוק והאישה מביאה את קרבן היולדת. הקרבן מותאם ליכולתה הכלכלית של משפחת היולדת. כבש לעשירים, עוף לבינוניים, ומאפה לחם למעוטי יכולת. כשהורע מאוד מצבם הכלכלי של יהודי אתיופיה, הסתפקו בתפילות ובקריאה מתוך ספר ארדאת.² הקס מברך את היולדת ואת התינוק בברכות רבות ובמעמד זה קוראים שם לתינוק. לאחר מכן רשאית היולדת ותינוקה לחזור לביתה ולבעלה.

טומאת נכרי וטהרתו

ככלל התייחסו יהודי אתיופיה אל הנכרים שגרו סביבם כנושאי טומאה, ולכן נמנעו ממגע פיסי עמהם, נגיעה בכליהם, טעימה ממאכליהם ובוודאי שנוהרו מאוד מנישואין או ממגע מיני כלשהוא עם נכרים.

רובם נמנעו אפילו מלחיצת יד לנכרי. היו יהודים שלא נמנעו מלחיצת יד לנכרי אם הלה לא נגע באישה בימי המחזור החדשי, בנבלה או שרץ. הנכרים הכירו את הגורמים לטומאה והיו נאמנים לענין זה. מעולם לא ניסו להערים על היהודים בנושאי טומאה וטהרה, להיפך הנכרי היה מודיע ליהודי אם הוא טהור או טמא, כלומר אם נגע לאחרונה בנידה בשרץ או בנבלה.

נכרי שבא לביתו של יהודי המתין בחוץ ולא נכנס לבית. היהודי היה מוזג לנכרי שתיה לכוס מיוחדת שהיתה שמורה מחוץ לביקתה לצורך השקאת נכרים. המזיגה נעשתה ללא מגע בין הקנקן והכוס, והנכרי שתה מחוץ לביקתה.

יהודים שהוזמנו לשמחת נישואין של נכרי, הביאו עימם לחתונה סכין שחיטה וכלי אוכל. בעל השמחה נתן לידיהם כבש חי והם שחטוהו צלו על האש ואכלו רק ממאכליהם. השחיטה והאכילה נעשתה בצד.

קס מלכ (אס. 2) סיפר שנאנו מלכת לחתונת זוי כלל וציקר.

² ספר תפילות וברכות הנמצא בידי יהודי אתיופיה ומשמש בעיקר לקריאה ותפילה בשעת טקסי לידה וטהרה. הספר כתוב בשפה האמהרית ובאותיות געז.

הנכרים קיבלו הרחקות אלו כמובנות מאליהן ולא ראו בהן פגיעה במעמדם. שני הצדדים סייעו זה לזה בשמירת חוקי הטהרה של היהודים. כללי ההרחקה נהגו אצל כל יהודי אתיופיה, אולם נראה הדבר, שאצל היהודים הטיגריים הקפידו הקפדה יתירה על הריחוק מגוי.³ מאכלי ובישולי נכרים אסורים באכילה. הלחם אסור משעת טחינה ואילך, והבשר משעת שחיטה. מי שאכל מבישולי נכרי נקרא "פלסמורה" (חילוני/נשוי בנישואי תערובת). צריך להתוודות על מעשיו. במשך שבעה ימים שוהה מחוץ לביתו ואוכל רק פול (*ጥፋሪ ጠጠሶ*), כדי לנקות את הבטן. לאחר מכן מביא קרבן לחם לכהונים או משלם לכהונים, ע"מ שילמדוהו כיצד לחזור בתשובה על מעשיו. הגויים עצמם הקפידו על היהודים שלא יגעו במאכלם.

טומאת נבלה וטהרתה

יהודים נמנעו מכל מגע בנבלה. כשנתגלתה בהמה גוססת בעדר מיד קראו לגוי שיקחנה. את הנבלות או הגוססות נטלו הגויים תמורת פינויים מהמקום וסילוק הטומאה, וללא כל תשלום אחר. נבלת כל חי מטמא. בקר, צאן, עוף, שרץ וכו'. י"א ששרץ מת אינו מטמא ודינו כלכלוך שצריך נקיון בעלמא.

קס מקונן אמר שהקסיט הקפידו על טהרת שרץ אפף שאר העם לא.

טומאת נבלה היא טומאת יום אחד. הטמא עוזב את המחנה ליום אחד, החל משעות הבוקר הוא צם, עם ערב טובל ושב לביתו. דיני הטבילה זהים בכל ענין, צום ביום הטבילה, תיספורת, רחצה יסודית וטבילה במים חיים. תמיד טבלו בנהרות או במעיינות, לא הכירו טבילה במקווה.

טומאת כלים וטהרתם

כל הכלים שנמצאים בבית המת טמאים. טמא מת מטמא כלים במגע ובמשא. נידה מטמאת כלים במגע. כלי של גוי, טמא ואסור בשימוש, ומגעו של נכרי מטמא כלים. כלי שנגע בכל נבלה נטמא. כיצד מטהרים כלים טמאים? כלי חרס או עפר אינם נטהרים לעולם ויש לשברם או לתיתם לנכרי. כלי מתכת, קרן, זכוכית ועץ, שנטמאו בטומאת מת, לרבות בגדיו של טמא מת, טמאים שבעת ימים כדין טמא מת עצמו. למעשה, טמא מת יוצא אל מחוץ למחנה וממשיך להשתמש בכליו במשך שבעת ימי טומאתו. ביום השלישי וביום השביעי מזים על טמא מת וכליו מי חטאת. באזור סמיין וקוארה היזו מי חטאת עד הדור האחרון, בשאר מחוזות היהודים באתיופיה בטלו מי חטאת. ביום השביעי טובל טמא מת ומטביל את כליו, ועם שקיעת החמה הוא שב אל ביתו בטהרה. נידה יוצאת לבית הנידה ושם היא משתמשת בכלים המיוחדים לימי טומאתה.

³ טיגרי הוא אזור הררי מבודד בצפון מערב אתיופיה. תושבי אזור זה היו מנותקים מחידושי הציוויליזציה (חשמל, מים בברזים, תחבורה וכדו'). הגישה לאזורים אלו אפשרית רק ברכיבה. יהודי טיגרי נבדלים מעט מאחייהם האמהרים, בגוון עור כהה יותר.

ביום טהרתה היא מכבסת את כל בגדיה ומטהרת אותם בטבילה.

בדרך כלל הושארו בבית הנידה כלים טמאים לשימוש הנידות ששהו שם.

נכרי מטמא כלים במגע, ולכן לא נגע הנכרי בכליו של יהודי ובמיוחד לא בכלי אוכל.

כלי שנטמא בטומאת נכרים ניתן לטובלו בו ביום ועם שקיעת החמה הכלי טהור.

קס זהויה (מס. 3) אמר שכלי שהתמא בו נכרי לזרקים ולא מטמא.

נבלה מטמאת בטומאת יום. כלי שנגע בנבלה טהור עם שקיעת החמה לאחר טבילה.

חלק קטן מהקסיט אמרו שטמאים כלי מתכת, זכוכית וכלי צץ חזקים

במיט רותחית. כלי צץ חזים, שאינם צמידים ברותחית, דינם ככלי חרס.

אקלה יאסו אמר שכלי מתכת מטמאים באש.